

Les mobilitzacions obreres durant la Transició Democràtica espanyola: discursos i representacions sobre l'assemblearisme (1976-1978)

Arnaud Dolidier

UNIVERSITÉ BORDEAUX III

arnaud.dolidier@gmail.com

Rebut: 01/06/2017

Acceptat: 26/10/2017

RESUM

Aquest treball analitza els discursos periodístics i sindicalistes durant el procés de la Transició sobre l'assemblearisme obrer. L'objectiu és comprendre com les mobilitzacions obreres assembleïstes van ser domesticades i subordinades a les organitzacions polítiques i sindicals de l'oposició democràtica. L'assemblearisme obrer no constitueix un esdeveniment anecdòtic i la marginació de les pràctiques assembleàries són, en part, la conseqüència de discursos públics que les deslegitimen i que, de la mateixa manera, construeixen una cultura democràtica política específica, en què el radicalisme obrer no té lloc i en què els vaguistes són convidats a rebutjar les seues estructures assembleàries per a acceptar el monopoli de la representació social per part dels sindicats.

Paraules clau: cultura democràtica, Transició, mobilitzacions obreres, assemblees obreres.

ABSTRACT. *Worker mobilisation during the Spanish transitional democratic process: discourses and representations about the assembly (1976–1978)*

The following work analyses trade union and journalistic discourses on the role played by worker's assemblies during the Spanish transitional process with the aim of understanding how their mobilisation was subjugated and subordinated by political organisations and trade unions who were in opposition to democratisation. The worker's assemblies were not anecdotal events, and the marginalisation of their meetings was partly the consequence of public discourses that delegitimised them. Moreover, these discourses contributed to the construction of a specific political culture which rejects worker 'radicalism'. Thus, workers were asked to reject their own democratic structures and accept the monopoly of social representation by the trade unions.

Keywords: democratic culture, transitional process, worker mobilisation, worker's assemblies.

SUMARI*

Introducció

De les assemblees a l'assemblearisme: representacions socials de la protesta

- L'imaginari de la classe mitjana
- Les «vagues salvatges»
- Despolititzar el món obrer

Els significats de l'assemblearisme

- Assemblearisme i moderació
- Classe obrera i classes mitjanes
- L'assemblearisme: un reflex negatiu de la democràcia
- Sindicalisme i assemblearisme

Conclusió

Referències bibliogràfiques

* Article traduït per Irene Milian.

Autor per a correspondència / Corresponding author: Arnaud Dolidier, 8, rue André Gateau, 89100 Sens (France).

Suggeriment de citació / Suggested citation: Dolidier, A. (2018). Les mobilitzacions obreres durant la Transició Democràtica espanyola: discursos i representacions sobre l'assemblearisme (1976-1978). *Debats. Revista de cultura, poder i societat*, 132(1), 85-102. doi: <http://doi.org/10.28939/iam.debats.132-1.7>

INTRODUCCIÓ

La convocatòria d'assemblees clandestines sorgeix a Espanya durant la dècada de 1960. Constitueixen una nova forma d'organització obrera per a sortejar les limitacions socials de l'Organització Sindical Espanyola (OSE). En efecte, un conjunt de grups i de militants procedents de diverses tendències polítiques (comunistes i catòlics, principalment) van aprendre de les experiències de les dècades dels quaranta i cinquanta que és impossible mantenir una organització sindical en la clandestinitat. Emergeixen així comissions d'obres que intenten combinar l'acció clandestina i la militància dins de les plataformes legals de l'OSE (Moliner, 2011). La convocatòria d'assemblees a l'hora del dinar o a l'eixida de la fàbrica, així com la creació d'aquestes comissions encarregades de dur a terme les reivindicacions i dissoldre's després, es van estendre a un gran nombre d'empreses, grans i mitjanes principalment. Això va donar lloc a la creació d'un *moviment sociopolític*, les Comissions Obreres (CCOO), que naixen oficialment el 1967 a partir de la primera assemblea a Orcasitas (Moliner, 2011: 149).

L'aparició de CCOO s'explica per les necessitats pràctiques lligades a la clandestinitat i a l'exigència de combatre l'aparell del sindicat únic, aprofitant les bretxes existents en la legislació franquista (Moliner, 2011: 148); la celebració d'assemblees i la constitució d'aquest *moviment sociopolític* van esdevenir un element central en la formació de noves identitats col·lectives: l'assemblea com a sistema d'organització es va servir del significat *assemblearisme*, utilitzat per a caracteritzar el que els periodistes i sindicalistes de l'època,¹ i els historiadors d'avui han anomenat

el «nou moviment obrer».² Aquest «nou moviment obrer» és el fruit de discursos assemblearis connectats amb d'altres que preconitzen la necessitat de la *unitat sindical*. Tanmateix, les CCOO continuen sent heterogènies. Això es manifesta en les divergències estratègiques i polítiques dels militants i dels grups polítics que cohabitaven al seu si (Hernández, 1972). Algunes organitzacions a l'esquerra del Partido Comunista de España (PCE), com el Partit del Treball d'Espanya (PTE), l'Organització Revolucionària de Treballadors (ORT) o la Lliga Comunista Revolucionària (LCR), critiquen la línia *reformista* d'aquest últim partit;³ les majors divergències versen sobre la necessitat de presentar-se a les eleccions sindicals de l'OSE o no (Díaz, 1977: 146). Alguns corrents defensen posicions anticapitalistes i rebutgen la inserció en el sindicat franquista i l'obtenció de llocs com a delegats sindicals. En canvi, l'orientació majoritària del PCE pensa que les reivindicacions socials obreres han d'articular-se entorn d'una lluita antifranquista global que reunisca totes les forces socials amb l'objectiu d'instaurar un Govern provisional, encarregat de fer realitat la *ruptura democràtica*. Per això, del que es tracta és d'acaparar els llocs de delegats sindicals, per a reforçar les CCOO.

Davant de la impotència del Sindicat Vertical i de la fragilitat de les estructures del *sindicalisme de classe* (les centrals sindicals no van ser legalitzades fins a l'abril de 1977), l'auge de les mobilitzacions obreres ve acompanyat de la generalització i l'expansió de les assemblees. Així, entre 1974 i 1977, la totalitat dels conflictes obrers es van estructurar i organitzar

1 Com per exemple, Nicolás Sartorius, dirigent del PCE i de CCOO, i periodista en la revista *Triunfo* (Sartorius, 10 de gener de 1976: 34).

2 Per a l'historiador Xavier Domènech, en els anys seixanta s'assisteix a Espanya a l'emergència d'un «nou moviment obrer» (2012: 224).

3 Sobre les organitzacions polítiques a l'esquerra del PCE, vegeu Laiz (1995), i també Casanellas i Martínez (2012).

a partir d'assemblees (Pérez Pérez, 2006). N'hi ha de diversos tipus: existeixen assemblees d'empresa o de personal, de secció o de taller, que permeten debatre i dur a terme les seues reivindicacions. També hi van existir les assemblees generals, considerades com a sobiranes i a les quals pertanyia el poder de decisió. Finalment, hi va haver també assemblees o comissions de delegats, triats i revocables, l'objectiu dels quals era negociar amb els empresaris i coordinar els conflictes entre diferents fàbriques. Assistim, doncs, a la construcció d'una «certa cultura assembleària, oberta, participativa i unitària» (Pérez Pérez, 2001: 389).

Després de morir el dictador al novembre de 1975, la crisi del règim franquista s'accelera i els moviments assemblearis es polititzen, sobretot a causa de la repressió, que ve acompanyada del sentiment de «solidaritat de classe». ⁴ Aquests moviments no s'impulsen únicament pels sindicalistes, sinó també per grups independents, revolucionaris, les tradicions polítiques dels quals vénen del comunisme consellista i de l'anarcosindicalisme. ⁵ Aquests entenen l'assemblearisme com el mitjà de produir un nou procés revolucionari en la mesura que el caràcter sobirà de les assemblees garanteix l'autonomia dels conflictes davant dels partits i els sindicats. Aquestes vagues assembleàries tenen el seu apogeu al començament de l'any 1976 (Amorós, 2008) i contribueixen a reforçar les identificacions col·lectives obreres basades en l'articulació del concepte de classe en les formes d'organitzacions assembleàries.

4 A tot el País Basc, per exemple, es van registrar tretze vagues generals entre el gener de 1976 i el maig de 1977, els motius de les quals eren essencialment polítics, amb reivindicacions contra la repressió. A més, també al País Basc, les vagues *polítiques* i les vagues estrictament salarials es confonien en un moviment les característiques del qual s'assemblaven cada vegada més a una temptativa de ruptura revolucionària. Vegeu Molinero i Ysàs (1998: 240).

5 Cal destacar que s'han dedicat molt pocs estudis a l'anàlisi de les relacions entre corrents polítics revolucionaris, independents i anarcosindicalistes i els moviments assemblearis. En el camp de la historiografia, a banda del treball de José Antonio Pérez citat anteriorment, destaquem l'article de Vega (2011), així com també l'article de Carnisser i Pérez (2005).

Al·ludim en alguns moments a l'existència d'un *moviment obrer sindical*, mentre que per a altres esdeveniments fem referència a un *moviment assembleari*. ⁶ No obstant això, l'assemblearisme s'afebleix a partir de 1977 i desapareix a poc a poc del paisatge de la mobilització a mesura que es construeix un nou marc de relacions socials entre patrons i obrers, al si d'un model definit com *neocorporativista*. ⁷ Efectivament, la construcció de noves institucions en el món del treball durant la Transició (comitès d'empresa i seccions sindicals a partir de 1978) participa en l'alentiment dels moviments assemblearis. El 1979, les estadístiques mostren que les vagues van ser més nombroses que en l'any 1976, ⁸ però la naturalesa i l'organització d'aquestes havien canviat considerablement. Mentre que el 1976 els moviments socials obrers es caracteritzaven per la

6 La premsa obrera clandestina analitzada a la Fundació 1º de Mayo, a Madrid, entre finals de 2014 i principis de 2015, així com els arxius consultats al Pavelló de la República i a la Fundació Cipriano García a Barcelona, al juliol de 2012, ens han permès evidenciar que, durant el transcurs de diversos esdeveniments (vagues en la construcció i en la metal·lúrgia el 1976 i 1977, vagues generals al País Basc i Catalunya el 1976, etc.), existeixen lluites d'apropiació semàntica, l'objectiu de les quals té a veure amb la fixació d'una identitat obrera col·lectiva. Cada vegada que es necessita designar un assumpte polític obrer en l'origen de les vagues, es parla al mateix temps de «moviment obrer independent», de «moviment obrer assembleari», de «moviment obrer sindical», etc. Aquesta batalla semàntica va continuar, en menor mesura, al si del camp historiogràfic, amb l'ús de l'expressió «nou moviment obrer», que competeix amb la de «l'altre moviment obrer», utilitzada pel filòsof Santiago López Petit (2008) per a donar compte d'una realitat social contra corrent.

7 El terme *neocorporativisme* serveix per a definir el nou sistema de relacions salarials que s'implementa el 1978 per a diferenciar-lo del corporativisme feixista, el qual s'associa al corporativisme practicat després de la Segona Guerra Mundial en nombrosos règims democràtics. Per a un estudi de la relació entre l'anarcosindicalisme i el neocorporativisme durant la Transició Democràtica espanyola, vegeu Bartolomé (2005).

8 El 1976 es comptabilitzen 1.568 vagues, 3.639.000 vagues i 13.752.000 hores de treball perdudes, mentre que el 1979 les estadístiques comptabilitzen 2.680 vagues, 5.713.000 vagues i 18.917.000 hores de treball perdudes. Font: Anuaris d'Estadístiques Laborals i d'Assumptes Socials, del Ministeri de Treball i Seguretat Social, citat per García (2008).

politització dels seus protagonistes, per la radicalitat de diverses vagues i per les vagues generals, el 1979 els conflictes són principalment sectorials i la causa és sovint la negociació d'acords generals entre sindicats, patronal i Govern. Van perdre tot el contingut polític i les federacions sindicals en dirigien el rumb (Vega, 2011: 181). Com que els sindicats hi van adquirir un rol preponderant, ja no existia pràcticament cap dinàmica assembleària.

En un article recent, l'historiador José Babiano (2012) es pregunta si la història social, en centrar l'atenció en les vagues durant el franquisme i la Transició, no va contribuir a construir una forma de *narració èpica* de les resistències obreres. En efecte, la historiografia ha permès fer visibles les mobilitzacions obreres i mostrar el seu paper determinant en el debilitament del règim franquista i en l'arribada de les llibertats democràtiques (Molinero i Ysàs, 1998). No obstant això, volem destacar que aquestes *narracions èpiques* s'inscriuen sovint en el relat teleològic i normatiu de la Transició triomfant, que es va realitzar malgrat la utilització d'una metodologia presa de les ciències socials i de la teoria dels moviments socials.⁹ Sens dubte, això està lligat al fet que l'estructura conceptual emprada per un gran nombre d'historiadors es basa, d'una banda, en la idea d'una racionalitat individual d'uns actors maximitzadors de beneficis i minimitzadors de pèrdues i, d'altra, en una sociologia que privilegia les *estructures d'oportunitat política*.¹⁰ Malgrat la introducció de nous conceptes per a considerar el paper dels factors culturals en el desplegament i la configuració de repertoris de l'acció col·lectiva,¹¹ la dicotomia —criticada sovint— entre *antics* i *nous* moviments socials¹² presenta

dificultats per a constatar la complexitat de les vagues obreres durant els anys setanta a Espanya. Efectivament, l'aspecte aparentment anecdòtic i efímer de les pràctiques assembleàries ha propiciat un interès reduït en els historiadors, que han arribat, fins i tot, a ignorar-ne l'existència en les crítiques i les interpretacions fetes sobre el moviment obrer durant el tardofranquisme i la Transició (Vega, 2011: 176). Això explica igualment les poques interpretacions realitzades sobre els assumptes de subordinació i de marginació dels moviments obrers en els partits i en els sindicats de l'oposició, que resulten d'una manca de contextualització de conceptes clau. Però la naturalització de termes per part de la historiografia és totalment comprensible si recordem que la història de la Transició va començar sent un relat de la Transició per si mateixa, és a dir, un relat de legitimació, d'un procés model.¹³ Els plantejaments posteriors que han reintroduït els moviments socials com a factor important en aquest procés han utilitzat un vocabulari *clàssic*, el sentit del qual era falsament evident, sense qüestionar el que aquelles categories polítiques (*classe* o *moviment obrer*, per exemple) mobilitzaven en termes d'interpretació de la realitat. Així doncs, intentar comprendre per què i en quina mesura les pràctiques assembleàries van ser desprestigiades ens duu a preguntar-nos si l'evolució d'aquestes mobilitzacions obreres no està en certa manera determinada per construccions discursives que participen en la reconfiguració i la resignificació d'aquestes mateixes pràctiques. Perquè, per a trobar el mode en què el moviment democràtic impulsat per l'oposició s'integrés en el nou marc polític construït pels reformistes franquistes, va ser necessari, entre altres coses, marginar les aspiracions revolucionàries i anticapitalistes, al mateix temps que es desmobilitzava parcialment el món obrer. D'aquesta manera, els canvis ideològics i pràctics de l'oposició, sobretot de les seues dues organitzacions principals (Andrade, 2012), són en part la causa de la subordinació dels moviments socials obrers a aquestes últimes. El seu relegament en l'espai polític no és

9 Sobre la relació entre la història, els moviments socials i la teoria dels moviments socials, vegeu Pérez Ledesma (1994).

10 És el cas, per exemple, dels treballs de Durán (2000).

11 És, per exemple, el cas de Xavier Domènech, que introdueix en els seus treballs l'estudi de factors culturals i reflexiona sobre quina manera les noves identitats obreres s'han construït sobre transmissions del saber i de l'experiència.

12 Per a una crítica de la dicotomia entre *antics* i *nous* moviments socials, vegeu Pérez Ledesma (2006).

13 Sobre la construcció del mite de la Transició *model*, consulteu Bazzana-André (2006) i Godicheau (2014).

simplement conjuntural; la producció i la difusió de discursos específics que fan de l'assemblearisme un fet incompatible amb el canvi democràtic s'imposa durant el transcurs d'esdeveniments concrets, com vagues de gran abast o moments d'insubordinació obrera, percebuts dins dels discursos dominants com a obstacles per a l'èxit del procés democràtic.

Les discrepàncies sobre l'organització i la representació del conflicte revelen relacions de força entre corrents i organitzacions, dissensions dins dels moviments, ordres i una reformulació de categories produïdes per la premsa per a advertir la societat obrera del perill que representa una radicalització de les vagues en el context de la Transició.¹⁴ Aquests vincles de força i la voluntat dels periodistes i comentaristes d'interpretar de manera concreta aquestes mobilitzacions evidencien l'existència de «fractures conceptuais» (Nexo Autonomía, 2002) en la manera d'entendre què és el moviment obrer i quin n'ha de ser el paper durant la Transició.

DE LES ASSEMBLEES A L'ASSEMBLEARISME: REPRESENTACIONS SOCIALS DE LA PROTESTA

L'imaginari de la classe mitjana

Quan Adolfo Suárez va ser nomenat president del nou Govern espanyol el juliol de 1976, el diari *El País* publicà un article en què l'home polític és definit com el representant de la classe mitjana. El periodista afirmava que aquestes classes, nascudes de l'expansió econòmica del règim franquista, tenen la capacitat de garantir l'estabilització del procés de canvi polític davant de les perturbacions de l'ordre i les amenaces que suposen les mobilitzacions socials (*El País*, 7 de juliol de 1976: 9). Tal com va assenyalar Pablo Sánchez

León (2014), la construcció d'un imaginari col·lectiu basat en la representació de les classes mitjanes prové de les cultures polítiques franquistes, que van desenvolupar un discurs mesocràtic.¹⁵ Però el que evidencia l'historiador és que aquests discursos també estan presents en les ideologies antifranquistes. I ho il·lustra amb un article d'*El País* aparegut en el moment de la investidura del nou Govern de Suárez, el 1976:

El corresponal del *Times* defineix el senyor Suárez com a representant de la classe mitjana-alta i escriu que, amb la seua elecció, la classe mitjana està al poder. Una classe mitjana moderna i dinàmica, que es va acomodar a Franco mentre va anar creixent en riquesa i sofisticació, però que ara veu la necessitat de canviar a una societat més oberta i menys artificial (*El País*, 7 de juliol de 1976).¹⁶

La construcció de noves representacions socials condueix al fet que la immensa majoria de treballadors ja no senten que pertanyen a la classe obrera, sinó a les classes mitjanes (Sánchez, 2014). Aquest augment de la classe mitjana en la societat ha contribuït a atenuar les identitats de classe dins de la identitat col·lectiva ciutadana, reflexos d'aquestes classes mitjanes, garants del civisme i del pacifisme. Així, mentre el Govern de Suárez inicia, el juliol de 1976, les primeres trobades amb els partits i sindicats de l'oposició democràtica, assistim al mateix temps a la marginació dels moviments vaguistes en benefici de jornades d'accions puntuals i de vagues parcials. És el cas, per exemple, de la jornada de vaga nacional del 12 de novembre del mateix any, no convocada per les assemblees de fàbriques i barris sinó per les autoritats dirigents de la Coordinadora de Organizaciones

14 Aquest treball es basa, principalment, en la lectura i l'anàlisi de quatre publicacions, triades pel seu arrelament a les tradicions d'esquerra amb l'objectiu de determinar l'evolució dels llenguatges polítics i les reformulacions ideològiques d'òrgans de premsa més afins a l'oposició democràtica que als sectors reformistes franquistes. Es tracta de *Cambio 16*, *Triunfo*, *Diario 16* i *El País*. També s'ha consultat el fons del PSUC (ANC1-230) de l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC).

15 En el diccionari de la *Reial Acadèmia Espanyola*, el terme *mesocràcia* es defineix com un règim polític en el qual la classe mitjana és preponderant. En francès, es pot traduir aquest terme amb l'expressió «régime politique bourgeois» (Petit Robert), és a dir, un règim que instaura una lògica meritocràtica encarnada i legitimada per aquestes mateixes classes mitjanes.

16 Totes les marques de cursiva de les citacions successives d'aquest article han sigut realitzades per l'autor.

Sindicales (COS), composta per la UGT, l'USO i CCOO. A més, el tancament d'empreses i la intensificació dels acomiadaments van acompanyats de vagues cada vegada més defensives, mentre que, des de 1974, almenys, els obrers duïen a terme moviments ofensius marcats per les reivindicacions polítiques. Aquest descens de les mobilitzacions obreres en general i de les pràctiques assembleàries en particular ha de vincular-se a l'evolució del camp semàntic en la premsa escrita, que és ja vehicle de nous valors que participen en la construcció d'un espai públic pacífic.

Les «vagues salvatges»

Aquestes transformacions han de ser analitzades tenint en compte que el final de l'any 1975 i els primers mesos de 1976 estan marcats per una successió de mobilitzacions obreres, de vagues generals i d'explosions socials que desestabilitzen les forces polítiques antifranquistes, però també els organismes de l'oposició democràtica.¹⁷ Davant de la incertesa creada per la situació social i política, els representants de la paraula pública (periodistes, homes de la política, intel·lectuals, etc.) proposen algunes anàlisis per a ressenyar i comprendre les mobilitzacions assembleàries a fi de controlar-les millor. Ho il·lustra la intervenció d'un professor de dret, Juan Antonio Sagardoy Bengoechea, entrevistat pel diari *El Correo Español-Pueblo Vasco*, recollida per *El País*, en què afirma que:

A Espanya, actualment totes les vagues són salvatges i l'única via de civilitzar-les és una mutació en profunditat de l'estructura sindical, que done pas a organitzacions lliures i autònomes de treballadors que encaminen, mantinguen les vagues i se'n responsabilitzen (*El País*, 13 de maig de 1976).

Les pràctiques assembleàries s'hi associen a la idea de «vagues salvatges», que es pretenen *civilitzar* mitjançant una nova estructura sindical que s'harmonitza

amb l'antiga. Així, el sindicalisme, al contrari que les *vagues salvatges*, s'associa a la idea de *responsabilitat* en un període en el qual l'augment de mobilitzacions obreres és interpretat pel conjunt de grups socials com un factor desestabilitzador: es percep que les forces antifranquistes, encara il·legals el 1976, tenen la capacitat de contenir la radicalització de les mobilitzacions obreres i d'assegurar l'èxit del procés de transició sindical.

Aquests col·lectius obrers que experimenten la llibertat d'expressió en assemblees, les pràctiques de protesta i la presa de decisions han d'integrar-se en estructures capaces d'*orientar-los*, de *guiar-los* però, sobretot, de *responsabilitzar-los*. Per *responsabilitat* s'entén la idea que els inconformistes han de deixar d'emprendre vagues il·limitades i, al mateix temps, eliminar del repertori d'acció col·lectiva els piquets vagues i les confrontacions amb les forces de l'ordre; es tracta d'*educar-los* en la negociació. No obstant això, a aquestes pràctiques socials aprovades durant múltiples assemblees pels mateixos obrers se les acusa de desestabilitzar la situació política del país. Això es deu al fet que els vaguesistes s'ocupen de la política i perjudiquen els objectius de les organitzacions de l'oposició democràtica en voler ser els únics habilitats per a parlar *en nom dels* treballadors. Efectivament, aquestes vagues són *salvatges* perquè trenquen les fronteres pràctiques i simbòliques que s'assignen els uns i els altres a les pròpies tasques, a les pròpies funcions, i desplacen la divisió dels aspectes sensibles entre aquells que tenen legitimitat per a parlar i aquells que no tenen accés a la paraula pública.¹⁸ Són salvatges perquè desestabilitzen el joc de la representació establert pel poder franquista i posen igualment enjòlit les estratègies dels dirigents sindicals i polítics antifranquistes.

¹⁷ Ferran Gallego (2008) va assenyalar que els dos organismes de l'oposició democràtica, Junta Democràtica i Coordinadora Democràtica, s'uneixen al març de 1976 després de l'experiència del moviment assembleari de Vitòria per por de veure's desbordats.

¹⁸ Per a Jacques Rancière (2000), la divisió d'allò sensible designa un sistema d'evidències que defineix l'existència d'un comú basat en la divisió de parts i d'espais exclusius. Aquest comú es desestabilitza quan un subjecte polític, entès com a capacitat enunciativa i demostrativa, reconfigura la relació del que es pot veure i dir. Pensem que els obrers van desplaçar aquesta divisió en el transcurs de les mobilitzacions socials el 1976.

Encara que el terme de *vagues salvatges* siga emprat pel Govern i pels mitjans intel·lectuals i periodístics, hi ha exemples, com el de Nicolás Sartorius, militant i teòric de CCOO, que en critiquen l'ús per a referir-se als moviments vaguesistes:

La impropietat de l'aplicació del terme «vagues salvatges» als obrers aturats és que aquí l'estructura sindical no ha variat des dels seus orígens de tipus corporativista, vertical, i els obrers solen trobar que les seues aspiracions no estan canalitzades (Sartorius, 17 de gener de 1976).

Aquest terme no és legítim a causa de la naturalesa mateixa del Sindicat Vertical franquista, que no permet *canalitzar* les aspiracions dels obrers; sobreententent, per consegüent, que els sindicats democràtics sí que poden fer-ho. Evocant i analitzant la vaga del metro de Madrid el gener de 1976, Nicolás Sartorius denuncia la idea mateixa de vagues salvatges:

La primera paraula grossa que va saltar a la premsa —a l'ABC i al *Ya*— si no recorde malament, tan bon punt es va iniciar el conflicte, va ser la de vaga salvatge. Potser s'hi pretenia utilitzar un llenguatge modern, a l'europea, recollint el terme amb què a Europa es defineixen les vagues que els obrers realitzen sense comptar amb els seus sindicats. Però per això [...] hauríem de tenir sindicats a l'europea (Sartorius, 17 de gener de 1976: 14-15).

No és contra el terme contra el que arremet el sindicalista sinó contra l'ús d'aquest marcat per un context polític en el qual els sindicats i els partits democràtics encara són il·legals. Mentre el Govern no legalitze les organitzacions obreres, no s'hi pot parlar de *vagues salvatges*; cosa que significa que és possible utilitzar aquest concepte en un context *democràtic* en el qual les estructures sindicals, legals, regulen les relacions socials en el món del treball. Solament amb aquesta condició podem referir-nos a aquest terme.

Ja es tracte d'un professor de dret o bé d'un intel·lectual i militant sindicalista, assistim a la construcció d'un marc conceptual comú basat en la idea d'una democràcia en què els obrers ja no representarien un

paper polític i es limitarien a la categoria de subjecte social, i manifestarien el seu descontentament mitjançant els sindicats. La construcció d'una cultura política democràtica passa per la idea que el dret de vaga és legítim si no s'exerceix de manera *salvatge*, és a dir, sense que hi haja regulació ni representació. La promoció de peticions de regulació es duu a terme entre els intel·lectuals i en la premsa escrita, perquè aquesta seria capaç de marginar las *vagues salvatges*, percebudes per aquests dos protagonistes com el resultat de l'absència d'organismes democràtics que representen la funció de reguladors entre els actors en conflicte.

Despolititzar el món obrer

La construcció del sentiment de pertinença social a la classe per mitjà de pràctiques assembleàries condueix, com hem esmentat anteriorment, a la politització dels vaguesistes. Aquests construeixen noves formes de participació democràtica, que són combatudes a causa de la idea que la política ha de ser propietat exclusiva de les elits. Ha d'exercir-se en llocs com el Parlament, i no a les fàbriques i als barris, com mostra aquesta citació del sindicalista Cipriano García, quan va ser rebut amb una delegació de CCOO pel ministre de Relacions Sindicals, Enrique de la Mata, al setembre de 1976:

El procés negociador podria ser lent, caldria avançar-se en el camp sindical. Per a nosaltres aquests perills són reals, però és precisament la manca de llibertats la que aguditza els conflictes, els allarga, *fica la política dins de les empreses quan hauria de tenir un altre àmbit* [...]. El moviment obrer ha fet mostra de maduresa, no està descontrolat, som conscients que cal saber portar els conflictes i acabar-los amb èxit (Sartorius, 18 de setembre de 1976: 16-17).

Hi observem que els sindicats asseguren al ministre que els moviments socials estan *controlats* —continguts en tot cas— amb la finalitat de garantir els bons resultats del procés de negociació política entre oposició i Govern. La idea proposada pel sindicalista per a controlar-ne els perills és la instauració de les llibertats democràtiques. Aquestes han de conduir a la despo-

litització dels moviments socials obrers. Els discursos dominants manifesten la voluntat de les elits polítiques i sindicals de conservar el monopoli de l'expressió dels afers socials a les fàbriques i de frustrar altres formes d'enteniment que rebutgen la manera en la qual s'està dirigint el procés de canvi polític.

Simultàniament, diversos comentaristes i reporters, també polítics o intel·lectuals, es dirigeixen directament als protagonistes de la protesta per a comunicar-los que han d'acceptar el marc institucional i governamental mitjançant el qual es desplega la Transició i deixar de banda possibles alternatives, com fa, per exemple, l'universitari i polític Luis González Seara, l'octubre de 1976, en les pàgines de *Diario 16*: «Aquest no sembla el moment de ruptures revolucionàries ni d'utopismes polítics, sinó el d'un pragmatisme que conduïska al canvi democràtic i a l'alternativa de poder mitjançant les eleccions» (González, 19 d'octubre de 1976: 4).

Aquesta citació contribueix a relegar al camp de la utopia, de les coses irrealitzables, una sèrie d'alternatives polítiques. La idea és que el canvi democràtic ha d'associar-se al pragmatisme i a la uniformitat per tal de, a la llarga, organitzar unes futures eleccions parlamentàries. El desprestigi exercit sobre les cultures polítiques revolucionàries en general i sobre l'assemblearisme en particular està vinculat als canvis ideològics dels mitjans periodístics i intel·lectuals, de les organitzacions polítiques de l'oposició, al que podríem definir com una «transició lingüística» (Fernández, 2008), que es produeix per la construcció de representacions negatives atribuïdes a les vagues assembleàries.

No obstant això, al llarg dels anys 1976 i 1977, els vaguistes continuen organitzant-se a partir d'assemblees. Les centrals sindicals encara són il·legals i l'assemblearisme conserva una certa legitimitat, ja que ha participat en la caiguda del Govern d'Arias Navarro. Tanmateix, la difusió de l'expressió *vaga salvatge*, creada per les elits franquistes, troba l'equivalent en l'oposició, i sobretot en els sindicalistes, amb els termes de *vagues indefinides* o de *vagues il·limitades*. És evident que aquestes dues fórmules no tenen el mateix significat, però conver-

geixen en el fet que consideren negativa per al futur la radicalització dels moviments obrers. Per la seua part, els sindicalistes critiquen aquestes vagues, que són prolongades d'assemblea en assemblea i que adquireixen aquest caràcter indefinit; consideren també que posen en perill possibles negociacions, ja siga a escala nacional i governamental com a escala local, en algunes branques professionals o en empreses. Afirmen que aquestes vagues remetent a mobilitzacions aprovades en l'agitació de l'assemblea, sense un debat previ de les organitzacions polítiques i sindicals que se suposa que hi juguen un paper de direcció. D'aquesta manera, es pot crear una situació de conflicte general en la qual l'oposició democràtica i els sindicats antifranquistes corren el risc de desbordar-se, com afirma la Federació del Metall de Catalunya de CCOO el gener de 1976:

Som conscients que només les MOBILITZACIONS dels treballadors en les diferents formes (manifestacions, vagues,...) poden ser els instruments que aconseguisquen imposar les seues demandes però recordant que aquestes mobilitzacions han de ser d'una forma responsable, unitària i coordinada, que mostren als empresaris la nostra força; i no amb la crida a vagues indefinides, sense cap eixida, que dificulten la nostra lluita i ajuden la patronal a portar als treballadors el pacte social.¹⁹

Així doncs, l'assemblearisme ve acompanyat de vagues indefinides, acusades de fer el joc a la patronal. Davant d'algunes vagues que rebutgen o critiquen les consignes dels organismes de l'oposició democràtica, els dirigents sindicals desenvolupen un discurs consolidat en la responsabilitat, en la necessària negociació i en la necessitat de saber concloure una vaga: «Les vagues també s'acaben i potser el més difícil siga saber concloure-les bé» (Sartorius, 17 de gener de 1976). Aquest tipus d'enunciats apareixien igualment en la premsa escrita de gran tirada, encara que per altres motius. En efecte, els sindicats volien mantenir una situació general de mobilització per a pressionar el Govern. Per la seua part,

¹⁹ ANC, Partit Socialista Unificat de Catalunya (ANC1-230), Federació del Metall de Catalunya de CCOO, 03.01.40.43. CCOO. Activitat sindical en el sector del metall, 1968-1982.

la premsa escrita que estava a favor de la democràcia col·laborava amb operacions de recodificació de situacions socials explosives amb l'objectiu de normalitzar-les. Això es tradueix en la caracterització i definició del que ha de ser una vaga en un país que es diu democràtic. Així, per exemple, Francisco Umbral, escriptor i intel·lectual espanyol, afirmava a *El País* el novembre de 1976 que:

La vaga és la cosa més democràtica, la més pacífica i la més racional que s'ha inventat perquè el proletariat parli el seu llenguatge de silenci davant de l'eloqüència dels diners. [...] La vaga, en fi, és un mal necessari en la dialèctica de la plusvàlua, un recurs, no un ideal ni una utopia, però que, com tots els grans recursos límit, es converteix en l'expressió patètica, unànime i quasi breclitiana del destí (Umbral, 12 de novembre de 1976).

Així doncs, la vaga s'hi defineix com una pràctica racional, democràtica i pacífica. No obstant això, ja siga considerada com una finalitat o com un mitjà, no és en absolut sinònim de pacifisme en el moment de la publicació de l'article el novembre. Aquesta declaració té lloc el dia de la vaga del 12 de novembre i es relaciona amb la legitimació de noves maneres d'acció —vagues puntuals i parcials d'iniciativa exclusiva dels sindicats, manifestacions pacífiques, etc.—. El 1976, les lluites socials encara eren víctimes de la repressió per les forces policials en manifestacions i ocupacions de fàbriques i esglésies.²⁰ Les accions desplegades pels vaguistes a l'espai públic, com per exemple el repartiment de pamflets o la instal·lació de piquets, són sinònim de pràctiques conflictives, en absolut pacífiques. Per consegüent, si la realitat de la vaga no és pacífica, insistir en aquesta caracterització pretén normalitzar unes vagues que tenen la particularitat de ser indefinides i les representacions de les quals, basades en la lluita

de classes, són acusades de fomentar la violència i la radicalitat. La vaga és legítima si s'inscriu en un marc *democràtic*, amb un funcionament institucionalitzat.

L'assemblea pot fabricar nous llenguatges que posen en risc les pretensions sindicals en el paper de dirigir aquests moviments. Es tracta de llenguatges contra corrent utilitzats per subjectes polítics sotmesos a les directrius de l'oposició democràtica —militants revolucionaris, sindicalistes o simplement vaguistes totalment decidits a guanyar nous drets—, llenguatges que desestabilitzen els projectes de reforma duts a terme per les elits polítiques i sindicals. Per a evitar això, una sèrie de periodistes aconsellen al món obrer limitar les protestes per a no entorpir el procés de transició política.

Els treballadors —i els espanyols estan acreditant la seua serenitat i claredat d'idees— pensen que «la vaga per la vaga» pot no interessar en un plantejament convencional i *prefereixen autolimitar-se l'exercici del dret anteposant en el seu cas altres formes de negociació*. D'això a concloure que la vaga és un recurs límit hi ha un abisme, perquè en definitiva la vaga és, primer de tot, la via genuïna de fixar condicions de treball (Villa, 28 d'octubre de 1976).

Aquest discurs insta a homogeneïtzar el proletariat en insistir en el que els seus protagonistes senten, en el que desitgen *realment*. A partir d'aquest moment, el sorgiment de vagues indefinides, és a dir, prolongades d'assemblea en assemblea, es converteix en sinònim de vaga per la vaga o de *vaga salvatge*. El camp lèxic és eloqüent: la *claredat* i la *serenitat* són sentiments associats a la idea d'autolimitació i de negociació pel que fa a l'exercici del dret a vaga. A més, és convenient assenyalar que el fragment citat parla en nom dels treballadors sense donar-los la paraula. La vaga és entesa com un dret legítim, però els treballadors han de ser conscients que cal utilitzar-la adequadament, sense dificultar les negociacions entre el Govern i l'oposició.

Existeixen formes de subjecte que lluiten contra la submissió i la imposició d'una subjectivitat. Així, els processos de subjectivació deriven de les relacions de poder, que poden ser definides com maneres

20 La repressió que marca l'any 1976 fou la de Vitòria, on la policia usà gas lacrimogen contra els vaguistes que estaven reunits en una església. Quan aquests isqueren de l'església, la policia disparà, causà la mort de tres treballadors i provocà nombrosos ferits. La historiadora Sophie Baby assenyala que, entre 1975 i 1982, les violències dels contestataris (d'extrema dreta, de l'esquerra revolucionària i del nacionalisme radical) van causar 536 morts. Per la seua part, les violències d'Estat van ocasionar 178 morts (Baby, 2012: 54).

d'acció sobre accions possibles (Foucault, 1982). Llavors, es pot suposar que els relats dominants han permès crear un espai d'acció col·lectiva legitimat per un espai moral, a partir de la difusió de termes i camps lèxics que insisteixen en la bona conducta. Això permet *neutralitzar* els conflictes socials obrers contra corrent, desacreditant-los. D'aquesta manera, valors i principis com el pacifisme, el civisme o fins i tot la responsabilitat, són el producte d'una economia moral (Fassin, 2009)²¹ transmesa per un règim de repressió que s'adapta a un règim d'humanització. Podem aleshores pensar que si els valors procedeixen, almenys en part, de normes, i que aquestes normes depenen parcialment de valors, la instrumentalització política de les emocions durant els successos s'inscriu en enunciats que tornen a enviar les pràctiques assembleàries al passat, acusades de perseguir un combat anacrònic i de no adaptar-se a les noves realitats democràtiques.

ELS SIGNIFICATS DE L'ASSEMBLEARISME

Assemblearisme i moderació

Al llarg dels anys setanta, les organitzacions sindicals i polítiques de l'oposició franquista mantenen les assemblees de treballadors, però posen en dubte l'assemblearisme. Aquest assemblearisme remet a vagues que semblen poder prescindir dels partits i els sindicats, sobretot per l'elecció de delegats per part de l'assemblea. D'aquesta manera, aquests últims posseeixen una legitimitat superior a la dels delegats sindicals de CCOO, presents en l'aparell

vertical.²² El suport de les organitzacions polítiques i sindicals a les assemblees és, per tant, un suport matisat, ambivalent, com ho demostra aquesta citació del PCE: «Que controlen [les assemblees] als càrrecs sindicals, però sense ofegar-los» (ap. Pérez Pérez, 2001: 390).

Malgrat tot, en nombrosos sectors de CCOO, sotmesos a la línia política del PCE, molts sindicalistes decideixen donar suport i defensar el caràcter sobirà de les assemblees, el seu poder de decisió i la legitimitat dels delegats electes. Per contra, altres centrals sindicals exposen obertament el rebuig a considerar aquests delegats com els autèntics representants dels treballadors. És el cas de la UGT, que intenta constituir el propi espai d'acció sindical el 1976. Tem per damunt de tot un «procés d'institucionalització de l'assemblea» (Pérez Pérez, 2001: 390) que la perjudicaria com a organització: «Evitar institucionalitzar l'Assemblea com a òrgan de decisió, amb què es cau en un basisme absolutament pernicios per a l'eficàcia de l'organització» (ap. Pérez Pérez, 2001: 390).

Ara bé, encara que hi haja diferents posicions entre organitzacions, i també a l'interior d'aquestes quant al paper de les assemblees, les centrals sindicals s'integren en els organismes oficials de l'oposició i, com a tal, opten per una estratègia basada en la pressió ciutadana al si de moviments interclassistes. Això implica restringir l'espai polític associat fins ara a les lluites socials. Aquestes s'incorporen en els organismes de l'oposició que contribueixen a difondre la idea que el món obrer és fonamentalment pacífic, moderat i que segueix al peu de la lletra les consignes dels dirigents polítics i sindicals. Així doncs, diversos testimonis de l'època han contribuït a estendre la idea que el conjunt de les forces democràtiques treballa per la posada en

21 Efectivament, pensem que els valors i les normes que s'imposen en el transcurs de la Transició estan lligats a sentiments morals promoguts per discursos i llenguatges. Així, tal com exposa l'antropòleg Didier Fassin, la introducció en l'anàlisi del concepte d'*economia moral* té com a objectiu mostrar que hi ha diverses formes de subjectivitats polítiques que són modelades per configuracions morals històricament situades. Els recursos heurístics d'aquest concepte poden mostrar que paraules com *consens* o *desil·lusió* són el fruit de normes socials imposades per valors que han sigut transmesos mitjançant una instrumentalització de sentiments morals com la por, la fòbia, etc. (Fassin, 2009).

22 En algunes ocasions, aquests delegats sindicals són igualment triats per l'assemblea i poden, gràcies al seu estatus, obrir els locals del sindicat, la qual cosa permet als treballadors reunir-se a l'interior de la fàbrica i no en llocs exteriors, com les esglésies.

escena d'una nova legalitat fundada sobre l'ordre i la mobilització pacifista:

Les forces polítiques democràtiques reclamen, sense excepció, ordre i legalitat, la mobilització pacífica els pareix l'instrument ideal del canvi democràtic [...] el món del treball mostra una *notable moderació*, tant en els mitjans que utilitza com en els objectius que es fixa (Vidal-Beneyto, febrer de 1976).

Aquesta «notable moderació» sobre la qual insisteix el sociòleg José Vidal-Beneyto sembla ser un ressò d'aquestes «forces polítiques democràtiques» que basen l'acció no en una possible transformació social ni en una ruptura política, sinó en els principis de l'ordre i la legalitat. En aquest fragment, tot succeeix com si el món proletari, unit i congregat darrere dels seus representants, hagués optat deliberadament per l'autocontenció dels seus objectius polítics i sindicals a fi de no entorpir les negociacions en curs en el cim de l'Estat. D'aquesta manera, la construcció del mite d'una Transició model i pacífica es consolida sobre un lloc comú segons el qual els treballadors van ser un factor d'estabilitat gràcies a la seua moderació (Fernández de Castro, 1980). Lluny d'haver sigut objecte de qüestionament, aquesta idea d'un món obrer que ha intentat desestabilitzar el règim franquista abans de sotmetre's als partits i sindicats oculta una sèrie d'enunciats que contribueixen a desprestigiar l'acció assembleària a partir de valors que neutralitzen els moviments socials que no es basen en l'hegemonia de les centrals sindicals democràtiques.

Classe obrera i classes mitjanes

Des de finals de l'any 1976, un gran nombre d'editorialistes es dediquen a alterar les interpretacions clàssiques de les organitzacions obreres basades en la lluita de classes. Alguns autors intenten evidenciar que l'esquerra ha de refundar el seu programa polític general i deixar de fonamentar-se en una base social composta exclusivament per la classe treballadora. Per contra, ha d'obrir-se a altres grups socials:

L'esquerra no pot limitar-se a aquests plantejaments de classe, perquè ningú no pot dubtar del caràcter progressiu, renovador, esquerrà d'amplis sectors de la burgesia mitjana i baixa. Professionals, funcionaris, executius, xicotets empresaris, etc. (Muñoz, 21 d'octubre de 1976: 4)

El concepte d'*esquerra burgesa* permet integrar en el camp democràtic un conjunt d'individus que no pertanyen específicament al món proletari. Aquest terme revela la voluntat d'una part dels espanyols de dissoldre les identitats de classe al si d'un nou subjecte polític fundat sobre l'imaginari de les classes mitjanes, en les quals ha d'integrar-se la classe treballadora. Hi assistim, doncs, a la instal·lació d'un joc especular entre, d'una banda, una classe treballadora vinculada a les idees de radicalisme, violència i desordre i, d'altra, unes classes mitjanes carregades de principis com el progrés, el canvi i la renovació. La transformació del país és aleshores possible si aquestes últimes es doten dels mitjans per a construir una força política que s'allunyi de les interpretacions marxistes i revolucionàries que caracteritzen les organitzacions obreres i democràtiques:

La inexistència d'una «esquerra burgesa» explica en gran manera el fracàs a Espanya d'aquest element de canvi i renovació que representa per definició l'esquerra. Mentre en altres països europeus els partits de l'anomenada esquerra burgesa contribueixen durant l'última part del segle passat i el primer terç d'aquest a l'enèrgica transformació d'estructures i a la modernització de la societat, aquí no hi ha res de similar (Muñoz, 21 d'octubre de 1976: 4).

La idea subjacent en aquest editorial és que el progrés ha de ser obra de la societat en general i no d'una classe en particular. Les representacions transmeses pel text s'estructuren entorn de la definició i la caracterització de noves formes de relacions socials que integren el conjunt dels ciutadans en modalitats de participació col·lectives, en les quals ja no tenen cabuda els imaginaris basats en la lluita de classes. Així, per a construir una nova societat, és important

insistir en el fet que: «L'esquerra no pot ser patrimoni de cap grup ni de cap classe, ja que ha de contenir aquells que aspiren a fer d'aquest país una societat més lliure, més igualitària i més justa» (Muñoz, 21 d'octubre de 1976: 4).

Des de la dictadura franquista i fins a l'arribada del procés de Transició, de canvi polític, la continuïtat d'un discurs mesocràtic i mesodemocràtic influeix en la transformació de les identitats de classe i, al mateix temps, contribueix a desacreditar els moviments socials obrers, en elaborar sentits específics sobre les pràctiques assembleàries, acusats de fomentar violències i enfrontaments en lloc de promoure el diàleg i la negociació.

L'assemblearisme: un reflex negatiu de la democràcia

El 27 de setembre de 1977, *Diario 16* publica un editorial titulat «El radicalisme assembleari» que critica els moviments socials obrers fundats sobre l'assemblearisme. La legalització dels partits i sindicats democràtics l'abril de 1977, la celebració d'eleccions legislatives el mateix any i l'organització de futures eleccions sindicals previstes per a finals d'aquell any i principis de 1978 van venir acompanyades d'una sèrie d'avisos dirigits al proletariat perquè cessés les vagues que no estiguessen organitzades per les centrals sindicals. Així doncs, aquest editorial revela la voluntat dels discursos dominants, d'una banda, de posar fi a les vagues assembleàries considerades vagues salvatges i, d'una altra, d'instaurar una lectura uniforme de la situació política al si de la qual l'assemblea, en el marc de les fàbriques, ha perdut el seu lloc fora de les organitzacions sindicals. Aquest text mostra igualment que la transició sindical i la normalització del cos social obrer no es fessen sense contratemps. Perquè els problemes que perduren fins a 1977 demostren que la situació política encara és inestable i que els discursos mesodemocràtics que col·laboren en la construcció d'un nou marc de relacions socials pacificades xoquen amb els subjectes obrers que critiquen aquestes representacions hegemòniques. En aquest editorial es critica el mateix terme d'*assemblearisme* per a oposar-se a l'existència de moviments assemblearis:

L'assemblearisme, que fou el recurs utilitzat pels treballadors contra els sindicats franquistes, com a força substitutiva i de suport a la petició unànime de «volem sindicats obrers», ara pretén suplantar aquests mateixos sindicats que reclamava (*Diario 16*, 27 de setembre de 1977).

Segons l'autor, l'assemblearisme era solament un mitjà pràctic quan les organitzacions sindicals eren clandestines i, per tant, no podia pretendre reemplaçar l'acció dels sindicats que el món proletari reclamava per *unanimitat*. Aquesta citació oculta el conjunt de conflictes que van participar en la construcció d'una nova forma de *legalitat obrera* basada en la coordinació d'assemblees, per branques professionals o per províncies, i que rebutjava qualsevol forma de mediació sindical o política. Al mateix temps, col·labora en l'homogeneïtzació del conjunt dels protagonistes obrers. Tots ells semblen estar orientats per una mateixa voluntat i un mateix objectiu polític. El text ofereix una visió mecànica del canvi social i polític en el qual les pràctiques assembleàries deuen, ara, deixar el seu lloc als sindicats democràtics. D'aquesta manera, l'assemblearisme s'hi percep com un obstacle per al bon funcionament del procés polític: «L'assemblearisme es resisteix a comprendre que la seua època heroica de lluita contra el sindicalisme franquista ja ha passat. Que ara els protagonistes han de ser uns altres, els sindicats lliures» (*Diario 16*, 27 de setembre de 1977).

En aquest nou escenari democràtic, els participants que fomenten vagues i conflictes han de ser substituïts per uns altres per a garantir el correcte desenvolupament del procés de Transició. Però, què retrauen exactament a l'assemblearisme, i com el defineixen i caracteritzen en el discurs periodístic? En primer lloc, tenim el principi de sobirania de l'assemblea, que s'hi posa en dubte, i també el fet que aquesta tinga un poder de decisió que hauria d'atribuir-se a les centrals sindicals:

Com que l'assemblea és sobirana, sense pensar-ho dues vegades es va a la vaga. L'emoció ambiental que sempre concita una convocatòria massiva, la votació a mà alçada, les mirades, la irresponsabilitat que en decidir-se entre tots, ningú no en respondrà i el fet que l'assemblea és un òrgan que deixa d'existir en acabar la reunió, afavoreixen sovint les decisions més radicals

[...]. L'assemblea és sobirana per a tot excepte per a pensar i debatre amb anterioritat els pros i contres de les decisions (*Diario 16*, 27 de setembre de 1977).

Les paraules expressades durant les assemblees sobiranes són relegades al terreny emocional i a la irresponsabilitat que es deriva d'aquestes. L'emoció provocada per l'agitació col·lectiva afavoreix, segons el periòdic, el desencadenament de vagues improvisades que pertorben el diàleg i la negociació. L'autor transmet la idea segons la qual la reunió dels treballadors en assemblea, lluny de promoure el discurs, suscita la irresponsabilitat, representada pel vot a mà alçada. Aquesta pràctica democràtica s'interpreta com a afavoridora de preses de decisions més emocionals que racionals, culpables de fer el joc a les forces radicals. A més, està íntimament lligada al principi de sobirania de l'assemblea, que permet concedir-li el poder de decisió en lloc dels sindicats. Per tant, l'assemblearisme és sinònim de desordre. El text denuncia la persistència d'aquestes pràctiques que rebutgen l'hegemonia sindical. Per això, arremet contra el principi de sobirania que alguns treballadors es neguen a atorgar als nous sindicats legalitzats. Així doncs, l'article revela els significats que diferents participants donen a l'assemblearisme.

És possible afirmar que l'assemblearisme entorpeix el bon funcionament del procés democràtic perquè fa emergir a l'escena pública un cert nombre de participants insubordinats a les paraules dels dirigents polítics i sindicals. Aquest editorial de *Diario 16* juga el paper de *policia* en el sentit rancerià del terme, en la mesura que estableix una frontera simbòlica entre els que saben i, en conseqüència, estan autoritzats a parlar, i els que únicament manifesten descontent, soroll i furor, el discurs dels quals és inaudible.²³ Per a donar suport a aquesta idea, s'atribueixen a l'assemblearisme

una sèrie de trets negatius amb la finalitat de desprestigiar-lo; per exemple, l'absència de regles en el funcionament de les assemblees i la manipulació d'aquestes a causa de l'absència de quòrum en el moment de votar les decisions. Tots aquests aspectes tenen com a efecte el desencadenament de vagues nefastes per als treballadors mateixos. D'aquesta manera, ja siga durant el conflicte en el sector de la construcció a Astúries o fins i tot entre els sabaters d'Elx, a la província d'Alacant, el 1977, els treballadors: «No van preveure que amb la seua vaga ocasionarien el tancament per ruïna i consegüent desocupació de nombroses empreses subsidiàries» (*Diario 16*, 27 de setembre de 1977).

És important destacar que aquesta declaració participa en la inversió de les responsabilitats: ja no són les elits polítiques i patronals les responsables de la situació de crisi econòmica sinó els obrers, que, amb les seues vagues, contribueixen a augmentar l'atur i inciten els ocupadors a tancar les seues empreses. L'editorial conclou amb la crida a l'organització d'eleccions sindicals per a institucionalitzar noves formes de relacions socials en el marc de l'empresa, capaces de neutralitzar el potencial radical de les assemblees.

Sindicalisme i assemblearisme

Amb la signatura dels Pactes de la Moncloa a l'octubre de 1977, assistim a la promoció d'una nova manera de relacions salarials el caràcter neocorporativista de les quals es basa en el diàleg social, similar al de la resta de països europeus. Els sindicats ja no tenen una funció de transformació social, sinó de participació oficial i institucionalitzada en la distribució de la riquesa i en la definició d'un marc jurídic en el món del treball. Aquest model de diàleg social té l'origen en la negociació col·lectiva, els acords de la qual entre els actors socials i l'Estat en són la seua millor expressió. Però, contràriament a les percepcions dominants d'aquell període, la transició sindical, és a dir, el pas d'un sindicalisme dictatorial a un sindicalisme democràtic, no es va produir sense pors i incerteses. Les forces polítiques i sindicals eren conscients que havien d'impedir altres alternatives polítiques presents en el món de les fàbriques. Això implicava l'obligació d'integrar

²³ Per a Jacques Rancière, la *policia* no designa solament la repressió i el control social, sinó també les activitats que ordenen els individus en la societat en termes de funcions, de llocs i de títols que ocupen. Així, «el principi de la policia sempre ha consistit a dividir la humanitat entre els que saben i aquells dels quals es diu que simplement mostren descontent, furor i histèria» (Rancière, 2009: 114-116).

el funcionament assembleari en un sindicalisme de nou tipus,²⁴ tal com s'aprecia a l'editorial de *El País* de 22 d'octubre de 1977: «El senyor Camacho es mostra favorable a un assemblearisme controlat perquè considera Comissions amb l'experiència, habilitat i força suficients per a exercir tal control. Però no és gens segur que aquest optimisme es veja ratificat pels fets» (D. a., 2004: 37-38).

Després de les eleccions sindicals de finals de l'any 1977 i principis del 1978, CCOO celebra el primer congrés al maig del mateix any. Es tracta d'un any de transició en el procés de canvi democràtic, amb l'aprovació de la Constitució espanyola al desembre. En el món obrer, la instauració de comitès d'empresa permet, al mateix temps, marginalitzar qualsevol forma d'assemblearisme. Durant aquest congrés, els militants sindicalistes debaten les pròximes accions per a garantir aquest nou marc institucional.

Des d'aquesta perspectiva, el vincle establert per la direcció ixent posa l'accent en el risc que representa l'assemblearisme:

A l'hora de parlar de les assemblees, element fonamental en la pràctica sindical de CCOO, cal precisar clarament el caràcter que han de tenir. És molt fàcil caure en l'assemblearisme, que les més de les vegades provoca el retraïment de la participació dels treballadors, i per això cal fugir d'aquest perill. Perquè l'assemblearisme es produeix quan no es garanteix una discussió seriosa i serena dels problemes, com quan es convoquen assemblees de les quals no es traurem clar o s'hi tracten temes d'escassa entitat.²⁵

L'assemblearisme és, doncs, sinònim d'amenaça, de perill. Els significats del moviment estan lligats a la construcció d'un marc de ciutadania mesodemocràtica, que tendeix a construir un espai social

de protesta, la legitimitat de la qual es basa en les actituds caracteritzades com a *responsables, cíviques*, i que s'allunya de qualsevol forma d'enfrontament. El 1978, l'assemblearisme encara fou acusat de fomentar la violència per mitjà de les vagues indefinides. Són les mateixes crítiques que se li van fer el 1976, però aquesta vegada de manera més directa i menys ambivalent, tenint en compte la importància adquirida pels sindicats en general i per CCOO en particular, des de la seua legalització a l'abril de 1977:

Les vagues indefinides finalitzen amb l'únic sosteniment, el dels piquets, i ja no exerceixen la seua autoritat i pressió «moral», sinó la coacció física (és a dir, l'acció ja no es pren amb l'acord de l'assemblea, sinó a través del factor de la coacció física) que acaba sent un element de desprestigi.²⁶

Les categories del prestigi o del desprestigi mostren que el món obrer de 1978 ja no gaudeix de la legitimitat de la lluita antifranquista. En aquell moment, ha de convèncer l'opinió pública de la validesa de les seues accions. Els valors antifranquistes remetien a les pràctiques assembleàries —anacròniques— mentre que els sindicats es fonamenten en els nous principis democràtics per a justificar les vagues sectorials. A partir d'aquell moment, la institucionalització d'un nou marc de relacions salarials en el món de les fàbriques se sosté en la idea que és necessari construir un model estricte d'acció sindical que s'allunye de les pràctiques assembleàries. Per a legitimar aquestes noves pràctiques socials i desacreditar aquelles que es van heretar de la lluita antifranquista, els discursos insisteixen en el fet que són les formes radicals de la mobilització les que han possibilitat controlar les vagues:

L'experiència ens demostra que, no poques vegades, reivindicacions que no corresponen a la realitat han conduït a accions que han sigut un fracàs per als treballadors. [...] Les vagues, que són la forma més elevada de lluita obrera,

24 Els dirigents de CCOO utilitzen l'expressió *sindicalisme de nou tipus* per a referir-se al sindicalisme que integra en la seua organització les pràctiques assembleàries.

25 Informe General al Congrés presentat pel secretariat ixent, 12-15 de maig de 1978.

26 Vegeu la nota anterior.

no han de ser indefinides, especialment en la nostra conjuntura actual, sinó d'una durada fixada abans del seu inici.²⁷

Per a assegurar aquest nou marc d'acció sindical compatible amb l'arribada d'un nou règim democràtic, els militants sindicalistes insisteixen igualment que l'assemblea ha de ser convocada únicament pels sindicats, que tenen la legitimitat d'impulsar els moviments vaguistes. A més, allí on certes pràctiques semblaven ser un component essencial de les identitats de classe, la integració d'aquestes a un camp d'acció ciutadà ve acompanyada del desprestigi de diversos tipus de participació i de decisió; en primer lloc, el vot secret en comptes del vot a mà alçada: «Assemblees la preparació de les quals és responsabilitat del sindicat, no solament en el seu contingut sinó per a aconseguir-hi una participació massiva. I especialment, en moments conflictius, utilitzar-se el vot secret».²⁸

Almenys des de 1976, el caràcter indefinit de la vaga ja era objecte de dures batalles dins dels moviments obrers. El 1978, va ser posat en dubte pel principal sindicat democràtic perquè venia acompanyat de pressions físiques, de violència, incompatibles amb la democràcia. Així mateix, l'execució de noves mobilitzacions en els anys 1978 i 1979 suposa la recerca d'una nova legitimitat per part del moviment obrer, que havia assolit el seu principal objectiu, és a dir, la instauració de les llibertats democràtiques. D'aleshores ençà, si tenen lloc moviments vaguistes, hauran d'adaptar-se a les noves regles del joc, que exclouen la violència i qualsevol tipus de pressió física perquè el poble les aculla favorablement. És en aquest escenari en què s'ha d'interpretar la presència del concepte de *desprestigi* en la citació posterior. Ara, si un moviment social vol ser legítim, ha de guanyar-se els favors de l'opinió pública, cosa que demostra que la bandera de la lluita antifranquista

ja no està a l'ordre del dia i que l'assemblearisme que es caracteritzava per vagues indefinides ha de desaparèixer. D'aquesta manera, per a CCOO, en l'àmbit empresarial, la preparació de les assemblees n'ha de precedir la convocatòria per a evitar que s'orienten cap a altres formes d'acció:

Preparar les assemblees i orientar-les és una tasca essencial del nostre treball a l'empresa. Així aconseguirem que les assemblees d'empresa siguin instruments realment eficaços en què es prenguen les decisions que més interessin als treballadors [...]. Si no es fa així, l'assemblea pot degenerar en enfrontaments que dividisquen els treballadors, en acords realitzables o no, etc., la qual cosa desprestigiaria aquest instrument de discussió i acord.²⁹

Hi podem observar els mateixos arguments proposats per les organitzacions sindicals des del 1976. Però el 1978, les crítiques dirigides a l'assemblearisme van acompanyades de la voluntat de definir amb precisió quin ha de ser l'àmbit d'acció sindical en l'empresa i se l'indueix a explicar què deuen ser les assemblees, al mateix temps que n'organitzen i ritualitzen les convocatòries i objectius.

CONCLUSIÓ

El discurs meritocràtic assentat en la representació de les classes mitjanes es vincula, en el món obrer, a un projecte hegemònic que aspira al monopoli de la representació social, amb l'objectiu de garantir l'èxit del procés de Transició en subsumir les protestes obreres assembleàries. Els desafiaments polítics lligats als significats associats al terme *assemblearisme* semblen inscriure's d'aquesta manera en la construcció d'una cultura política democràtica la funció de la qual és normalitzar i regular les situacions de conflicte. L'emergència i la centralitat de noves representacions basades en les classes mitjanes se serveixen de la difusió

²⁷ Vegeu la nota 25.

²⁸ Vegeu la nota 25.

²⁹ ANC, «Estructura orgánica y papel de los distintos ámbitos de CCOO», Document intern, 1978.

de valors i principis que permeten desprestigiar les alternatives polítiques que resisteixen, tanmateix, a les colonitzacions discursives.³⁰ Així, a mesura que avança la Transició ens adonem que els reporters procedents dels mitjans intel·lectuals i polítics, però també els periodistes i els dirigents sindicals, construeixen una nova esfera conceptual acompanyada de discursos que desprestigien les pràctiques assembleàries i les acusen de *desestabilitzar* el procés polític en curs. Termes com *vaga salvatge*, *moderació*, *negociació*, *reforma*, etc., s'introdueixen en el repertori lèxic de la democratització espanyola, fundada sobre una moral que s'ensenyoreix dels significants perquè els llenguatges influïsquen en el curs de l'acció

col·lectiva. D'aquesta manera, a partir de 1978, la institucionalització d'un nou marc de relacions socials en el món del treball i la contenció dels moviments socials obrers assemblearis no són l'efecte mecànic de les condicions econòmiques, socials i polítiques, ni tan sols la seua transcripció especular a partir de factors culturals, sinó que són l'efecte de les seues significacions inscrites en discursos que mobilitzen valors i principis, i permeten legitimar noves normes i marginalitzar les pràctiques considerades incompatibles amb la democràcia. Durant els anys setanta, i més encara després de la mort del dictador, l'aprenentatge de la democràcia va ser un procés multiforme, marcat en el món obrer per la pluralitat d'opinions, idees i projectes polítics. Les lectures teleològiques posteriors han contribuït a deixar arrere la idea que aquest aprenentatge es va basar, en part, en relacions de poder i en la voluntat d'instaurar projectes polítics hegemònics que passaven per la invisibilitat de les paraules contra corrent.

30 El terme *colonització* ve dels *postcolonial studies* i va ser reprès per historiadors com Jesús Izquierdo Martín (2012). El concepte vol dir que s'imposen a la comunitat uns relats que subsumeixen experiències i institueixen subjectes com a subordinats.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Andrade, J. A. (2012). *El PCE y el PSOE en (la) Transición. La evolución ideológica de la izquierda durante el proceso de cambio político*. Madrid: Siglo XXI.
- Amorós, M. (2008). Génesis y auge de la autonomía obrera en España (1970-1976). En D. a., *Por la memoria anticapitalista. Reflexiones sobre la autonomía* (p. 23-54). Madrid: Klinamen.
- Babiano, J. (2012). El mundo del trabajo durante el franquismo. Algunos comentarios en relación con la historiografía. *Ayer*, 88, 229-243.
- Baby, S. (2012). *Le mythe de la transition pacifique. Violence et politique en Espagne (1975-1982)*. Madrid: Casa de Velázquez.
- Bartolomé, J. (2005). La CNT frente a los pactos sociales (1976-1984). En *Actas del Congreso La Transición de la dictadura franquista a la democracia* (p. 264-272). Barcelona: UAB/CEFID.
- Bazzana-André, B. (2006). *Mitos y mentiras de la Transición*. Barcelona: El Viejo Topo.
- Carnicerós, C., i Pérez, J. A. (2005). ¡Todo el poder a la asamblea! Vitoria 1976. En *Actas del Congreso La Transición de la dictadura franquista a la democracia* (p. 279-288). Barcelona: UAB/CEFID.
- Casanellas, P., i Martínez, R. (2012). L'esquerra de l'esquerra. *Quaderns d'Illacrua*, 128, 1-13.
- D. a. (2004). *Los incontrolados. Crónica de la España salvaje (1976-1981)*. Madrid: Klinamen.
- Diario 16* (27 de setembre de 1977). El radicalismo assembleario.
- Díaz, J. A. (1977). *Luchas internas en Comisiones Obreras*. Barcelona: Bruguera.
- Domènech, X. (2012). *Cambio político y movimiento obrero bajo el franquismo. Lucha de clases, dictadura y democracia (1939-1977)*. Barcelona: Icaria Editorial.
- Durán, R. (2000). *Contención y transgresión. Las movilizaciones sociales y el Estado en las transiciones española y portuguesa*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.

- El País* (13 de maig de 1976). Actualmente, todas las huelgas son salvajes.
- El País* (7 de juliol de 1976). Necesidad de una sociedad más abierta y menos artificial.
- Fassin, D. (2009). Les économies morales revisitées, *Anales HSS*, 69(6), 1237-1266.
- Fernández, J. (2008). El lenguaje de la democracia: ¿crisis conceptual o crisis de sistema? *Revista de Occidente*, 322, 5-36.
- Fernández de Castro, I. (1980). Los obreros, factor de estabilidad en el cambio. *Tiempo de Historia*, 72, 134-147.
- Foucault, M. (1982). Le sujet et le pouvoir. En M. Foucault (2001), *Dits et Écrits, II* (p. 1041-1062). París: Gallimard.
- Fuentes, J. F. (2008). Clase media. En J. F. Fuentes, i J. Fernández (dir.), *Diccionario político y social del siglo xx español* (p. 240-249). Madrid: Alianza.
- Gallego, F. (2008). *El mito de la transición: la crisis del franquismo y los orígenes de la democracia (1973-1977)*. Barcelona: Crítica.
- García, M. A. (2008). Las huelgas laborales en el Estado español. Tendencias, motivos, distribución y convocantes. *Arxius*, 18, 93-117.
- Godicheau, F. (ed.) (19 d'octubre de 1976). *Democracia inocua. Lo que el postfranquismo ha hecho de nosotros*. Madrid: Contratiempo.
- González, L. (19 d'octubre de 1976). Instituir la democracia. *Diario 16*.
- Hernández, J. (1972). Aproximación a la historia de las Comisiones obreras y de las tendencias forjadas en su seno. *Cuadernos de Ruedo Ibérico*, 39-40, 57-79.
- Izquierdo, J., i Arroyo, P. (2012). Españolitud. La subjetividad de la memoria frágil en la España reciente. En P. Arroyo (coord.), *Pensar los estudios culturales desde España: reflexiones fragmentadas* (p. 205-229). Madrid: Verbum.
- Laiz, C. (1995). *La lucha final. Los partidos de la izquierda radical durante la transición española*. Madrid: Los Libros de la Catarata.
- López, S. (2008). La relación capital/trabajo durante el franquismo. En Espai en Blanc (coord.), *Luchas autónomas en los años setenta. Del antagonismo obrero al malestar social* (p. 29-79). Madrid: Traficantes de Sueños.
- Molinero, C. (2011). Comisiones Obreras: de la lucha antifranquista a la acción sindical en un nuevo escenario económico y político. En R. Quirosa-Cheyrouse (coord.), *La sociedad española en la Transición. Los movimientos sociales en el proceso democratizador* (p. 147-159). Madrid: Biblioteca Nueva.
- Molinero, C., i Ysàs, P. (1998). *Productores disciplinados y minorías subversivas. Clase obrera y conflictividad laboral en la España franquista*. Madrid: Siglo XXI.
- Muñoz, A. (21 d'octubre de 1976). El porvenir de la izquierda española. *Diario 16*.
- Nexo Autonomía (2002). Autonomía obrera y transición democrática. Una aproximación crítica. En F. Quintana (coord.), *Asalto a la fábrica. Luchas autónomas y reestructuración capitalista 1960-1990* (p. 13-79). Barcelona: Alikornio.
- Pérez Ledesma, M. (1994). Cuando lleguen los días de la cólera (movimientos sociales, teoría e historia). *Zona abierta*, 34, 51-120.
- Pérez Ledesma, M. (2006). Nuevos y viejos movimientos sociales en la Transición. En C. Molinero (ed.), *La Transición. Treinta años después. De la dictadura a la instauración y consolidación de la democracia* (p. 117-151). Barcelona: Península.
- Pérez Pérez, J. A. (2006). El asambleísmo laboral en el País Vasco. De la dictadura a la democracia. En A. Mateos, i A. Herrerin (ed.). *La España del presente: de la dictadura a la democracia*, vol. 7 (p. 83-102). Madrid: Asociación de Historiadores del Presente.
- Pérez Pérez, J. A. (2001). *Los años del acero: la transformación del mundo laboral en el área industrial del gran Bilbao (1958-1977). Trabajadores, convenios y conflictos*. Madrid: Biblioteca Nueva.
- Rancière, J. (2009). *Et tant pis pour les gens fatigués*. París: Éditions Amsterdam.
- Rancière, J. (2000). *Le partage du sensible*. París: La Fabrique Ed.
- Sánchez, P. (2014). Desclasamiento y desencanto. Representaciones de clase media y poética de la participación democrática en la transición española. *Kamchatka*, 4, 63-99.
- Sartorius, N. (10 de gener de 1976). El mundo sociolaboral. *Triunfo*.
- Sartorius, N. (17 de gener de 1976). Una prueba de madurez. *Triunfo*.
- Sartorius, N. (18 de setembre de 1976). Conversación con un ministro. *Triunfo*.
- Umbral, F. (12 de novembre de 1976). La huelga. *El País*.

- Vega, R. (2011). Contra corriente: el sindicalismo radical en la Transición. En R. Quirosa-Cheyrouse (coord.), *La sociedad española en la Transición. Los movimientos sociales en el proceso democratizador* (p. 175-192). Madrid: Biblioteca Nueva.
- Vidal-Beneyto, J. (febrer de 1976). Démocratie-fiction en Espagne. *Le Monde Diplomatique*.
- Villa, L. E. de la (28 d'octubre de 1976). Derecho a la huelga o recurso a la huelga. *Diario 16*.

NOTA BIOGRÀFICA

Professor d'Història i Geografia. Antic membre científic de la Casa de Velázquez (Madrid) i doctorand en Història contemporània de l'Escola Doctoral Montaigne de la Universitè Bordeaux III.

